

СТАНОВИЩЕ

от проф. д-р **Стилиян Стоянов**,

член на научно жури за защита на дисертация за придобиване на образователната и научна степен „доктор“ от **Мария Георгиева Русева** в област на висшето образование 2. Хуманитарни науки, професионално направление 2.1. Филология – Българска литература (Българска литература след Освобождението)

Тема: *Поетика на пътя в българската литература от 20-те и 30-те години на XX век*

Основание за написване на становището: Заповед № РД 38-96/ 16. 02. 2021 г. на Ректора на СУ „Св. Климент Охридски“

Мария Русева е редовен докторант към катедра „Българска литература“ на СУ „Св. Климент Охридски“. Завършила е специалността „Българска филология“. Има придобита магистърска степен по литературознание. Участвала е в множество научни проекти, научната ѝ и публикационна активност е впечатляваща: участие в конференции у нас и в чужбина, статии в специализирани издания, рецензии, участие в редакционни колегии. Приложената автобиография, както и линкът към научната активност на Мария Русева очертават профила на типичен университетско-литературен човек с отчетлива и дълбоко промислена и мотивирана позиция към литературноисторическите процеси. Да добавя, забягвайки напред – и със способност системно да изрази тази позиция в научен текст, който е написан така, че се чете с удоволствие.

Дисертацията на Мария Русева се състои от увод, четири глави, заключение, библиография в общ обем от 235 страници. В увода са очертани предметът, обектът, целите и задачите на изследването. Пътят е феноменът, около който са центрирани интерпретациите на Мария Русева

на текстове от междувоенната българска литература. Заявена е претенцията, че ще се изследва широк (в тематичен, жанров и аксиологичен аспект) набор от текстове, а не само традиционно свързаните с пътя пътеписи. Целта е „През топоса на пътя да се реконструира културното самосъзнание на междувоенния човек“, да се очертае и видяното, и преживяното: пътуващият човек, който, описвайки света, описва и самия себе си.

Логично Мария Русева мотивира ограниченията: времеви (текстове, публикувани между двете световни войни) и пространствени (текстове, описващи пътуване в Европа и Америка), които ограничения придават целенасоченост на изследването и го предпазват от опасността да се превърне в каталог с коментар на пътешественическата българска литература.

Уводът задава и мотивира структурата на дисертацията, тематичния и жанров обхват на художествените текстове, предмет на интерпретация, изследователските подходи и техники. В увода е направен и задължителният за сериозно научно изследване преглед на литературноисторически и културологични в най-общ план текстове, коментиращи тематиката, семантиката и прагматиката на пътя, пътуването, мястото, града и т.н. В този преглед обаче се очертава една отчетлива липса: антологията „Пътуващият българин“ и в частност обширната въвеждаща студия на съставителя ѝ Роман Хаджикосев.

Първата глава на дисертацията, *Пътища и миогледи: пътешественичеството в българската литература от 20-те и 30-те години на XX век*, мотивира изследователските подходи и инструментариума на дисертацията. Главата е изключително плътен и системен текст, който коментира пътя като феномен на културата: отношенията път – безпътица; път – промяна; път - търсене и откриване (на

познатото или непознато); път – желание или необходимост; път – познание; път – кръстопът (избор); път – дискомфорт. Коментирана е концепцията за мобилността като ценност, част от човешкото.

Доколкото акцентът на дисертацията е върху междувоенната българска литература, логична и уместна е подглавата „Пътят и човекът на модерните времена“, която поставя проблемите за трансформациите, които модерните времена налагат: преструктурирането на градското пространство, превръщането на предимството на пространството в предимство на времето, фрагментаризирането на модерния свят и на човека в него. Добре е мотивирана връзката между новите медии, разпадането на човешката сингуларност (човекът, който иска да е навсякъде и може да е навсякъде чрез радиото), хармонизирането между своето и чуждото.

Уводът предлага удачна систематизация на пътуващия човек: турист, фланьор, емигрант, скитник, поклонник. Тези типове впоследствие са детайлизирани в отделните глави на дисертацията.

Освен типовете пътешественици, Мария Русева предлага още два систематизиращи центъра: вещите и превозните средства, които центрове се оказват особено удачни.

Втората и третата глава коментират пътуването из Европа съответно в два аспекта: приобщаването към вечността и миналото и интегрирането в другото пространство. Миналото е репрезентирано в две класически страни: Гърция и Италия и в едно малко неочаквано, но напълно логично място: Прага. Пътуването до тези места според Мария Русева е от една страна, приобщаване към традиция, която се осмисля като европейска, т.е. своя, а от друга, бягство от динамиката (пожелано бягство) по посока на „съзерцанието, тишината и полъха на древността“. Логично акцентът е върху „бавното разглеждане“, не върху колекционирането на максимален

набор от посетени обекти и нашракването на снимки, които впоследствие се оказват никому ненужни. Както вече стана въпрос, обект на интерпретация са разнородни – като тематика, сюжет, художествена стойност, жанр – текстове и това предпазва от налагането на може би ефектни, но в най-добрия случай – спорни тези. Без да претендира за пълнота в очертаването на образа на пътя, пътешественика, местата и мотивите, Мария Русева изгражда достатъчно убедителен и многостранен образ на пътя на българския пътешественик към чуждата страна на миналото: Акропола, италианските градове (Рим, Неапол, Венеция), Брунате като място на своеобразно поклонническо пътуване, Прага.

Да вметна, че научната добросъвестност и добре намереният баланс между вчувстване в и отстранение от интерпретираните текстове са очевидни качества на предлагания дисертационен труд.

Третата глава разглежда пътуването из Европа като търсене и намиране на другото пространство, акцентът е поставен върху Европа и нейното семантично обвързване с представите за модерност и цивилизация. Изборът е върху емблематични европейски мегаполиси: Париж, Лондон и Берлин. Мария Русева добре е очертала различните нюанси на другостта: фриволният Париж на метрото, букинистите, оживените улици, удоволствията, хазарта, апашите; Лондон на традициите, джентълменския идеал, „мръсните чужденци“; Берлин на „проклетите чужденци“, на организираните и екзалтирани тълпи, на Олимпиадата, на мистичната вяра във фюрера и във величието (сегашно и най-вече бъдещо на Третия Райх), на новата градска архитектура. Както уместно отбелязва Мария Русева, пътешествениците в междувоенното време (и то далеч не само българските) търсят в градовете на тоталитарните държави (най-вече Москва и Берлин) реализация на своите представи за града на бъдещето. Интересни са размислите за подхода на българите, посетили Москва и

Берлин: аналитико-критичен към Берлин и патетично-възторжен към Москва. Мисля си обаче, че тази разлика не е породена само от различните идеологически пристрастия на пътешествениците. По-скоро междувоенен Берлин е място, в което пътешественикът е свободен да блуждае, където си иска, докато в Москва той е старателно и настойчиво обгрижван от „Интурист“.

Четвъртата глава разглежда пътуванията на българина (реални или фикционални) в двете Америки. Наглед странната идея да се включат в корпуса от интерпретирани текстове американските разкази на Светослав Минков, се оказва удивително продуктивна за очертаване на облика на другото място на базата на вторично (чрез медийни образи) отражение – теза, заложена през 90-те години от проф. Валери Стефанов и уплътнена след тридесетина години от Мария Русева.

Образът на САЩ е систематизиран чрез динамиката, скоростта, рационалното градско планиране, улицата, рекламата, небостъргачите. В „американските пътеписи“ се откриват заложените още в „До Чикаго и назад“ размисли за машинизацията на човека и съответно дехуманизацията на обществото. Намерени са и визуализиращите маркери на двуликата Америка: Островът на сълзите и Островът на свободата.

Частта „Другата Америка – авантюристичният опит“ е посветена на пътя на българина до Южна Америка. Интерпретирани са текстове на Борис Шивачев, Светослав Минков, Матвей Вълев, Тодор Ценков. Очертан е обликът на един от „континенталните аутсайдери на ХХ век“. Подбраните текстове дават възможност да се очертаят двата погледа към „другата Америка“ – на туриста (Св. Минков) и на емигранта/скитника (Матвей Вълев, Тодор Ценков, Борис Шивачев). Поемайки по стъпките на емигранта в Аржентина, Мария Русева открива няколко основни топоса,

през които се случва пътешествието – Емигрантският дом, Фабриката, Кръчмата и Публичният дом.

Заключението коректно систематизира защитаваните в дисертацията концепции. Добре е изразена мотивиращата позиция: *Залогът е да осмислим по-добре и самите себе си като пътешественици през XXI век.* Да добавя в емоционален план, че тази осмислена позиция на пътешественик през XXI век прави дисертацията на Мария Русева задълбочен и дълбоко промислен текст.

Авторефератът коректно и пространно представя съдържанието на дисертацията.

Заключение: Предложеният за защита труд *„Поетика на пътя в българската литература от 20-те и 30-те години на XX век“* е задълбочено изследване, научната стойност на което е несъмнена. Спестявайки малко протоколното изброяване на приносите, искам да подчертая, че то систематизира малко известен, но значителен пласт от българската литература, писана и издавана между двете световни войни. Научната добросъвестност, ясно заявената позиция, способността за системно изложение на научните тези, познаването на широк социокултурен и чисто литературен контекст са факторите, които правят изследването на Мария Русева авторитетен текст, който със сигурност ще зададе перспективи за бъдещи изследвания.

С удоволствие ще гласувам да бъде присъдена ОНС „доктор“ на Мария Георгиева Русева.

9. май, 2021 г.

Благоевград

Член на журито:

(проф. д-р Стилиян Стоянов)